

До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.083 у Хмельницькому
університеті управління та права імені
Леоніда Юзькова 29000,
м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, 8

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, професора
кафедри права Хмельницького національного університету**

ПУНДИ ОЛЕКСАНДРА ОЛЕГОВИЧА

на дисертацію

ЯКИМЕЦЬ МАРИНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ

**на тему «Кримінально-правова характеристика примусових заходів
виховного характеру, які застосовуються до неповнолітніх»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за
спеціальністю 081 Право у галузі знань 08 Право**

Ступінь актуальності обраної теми. Актуальність теми дисертаційного дослідження, обраної Якимець Мариною Олександрівною, не викликає сумнівів ні з теоретичної, ні з практичної точки зору з огляду на сучасний стан розвитку як науки кримінального права, так і системи захисту прав неповнолітніх.

Питання кримінально-правового реагування на правопорушення, вчинені неповнолітніми, належать до ключових напрямів сучасної державної кримінально-правової політики. Це зумовлено особливостями правового статусу неповнолітніх, які перебувають на етапі формування особистості та потребують застосування спеціальних, переважно виховних і ресоціалізаційних засобів впливу. У зв'язку з цим система реагування на протиправну поведінку неповнолітніх має ґрунтуватися на принципах гуманізму, забезпечення найкращих інтересів дитини та сприяння її соціальній реінтеграції.

Водночас сучасний стан правового регулювання та практики застосування примусових заходів виховного характеру в Україні свідчить про наявність низки теоретичних і практичних проблем. Зокрема, дискусійними залишаються питання правової природи цих заходів, їх місця у системі заходів кримінально-правового впливу, співвідношення з іншими заходами кримінально-правового характеру, а також їх класифікації. Потребують уточнення підстави, умови та межі застосування зазначених заходів, механізми контролю за їх виконанням і критерії оцінки

ефективності. Судова практика також демонструє відсутність єдності у трактуванні норм законодавства, що негативно впливає на реалізацію принципу правової визначеності.

Особливої актуальності дослідження інституту застосування примусових заходів виховного характеру набуває в умовах сучасних соціальних викликів, пов'язаних зі зростанням соціальної вразливості дітей під впливом воєнних дій в Україні. За таких умов державна політика у сфері ювенальної юстиції має бути спрямована на забезпечення балансу між захистом суспільства від правопорушень і дотриманням прав та законних інтересів дитини.

У цьому контексті обрана здобувачкою тема є своєчасною, соціально обумовленою та науково обґрунтованою, а її дослідження відповідає сучасним потребам розвитку кримінального права України, практики правозастосування та міжнародним зобов'язанням держави у сфері захисту прав неповнолітніх.

Авторське бачення проблеми полягає у комплексному підході до аналізу законодавчого регулювання та практики застосування примусових заходів виховного характеру. Дослідження обґрунтовує необхідність удосконалення чинного законодавства та формулює власне бачення системи примусових заходів виховного характеру.

Таким чином, робота поєднує доктринальний аналіз із практичною спрямованістю, що підтверджує наукову новизну дослідження та його практичну значущість. Результати роботи спрямовані на вдосконалення законодавчого регулювання примусових заходів виховного характеру та практики їх застосування.

Обрана авторкою тема дисертації, висновки, пропозиції та рекомендації, які виносяться на захист, є актуальними не тільки з доктринальної точки зору. Всебічний аналіз теоретико-прикладних аспектів застосування примусових заходів виховного характеру, посприяли формуванню науково обґрунтованих положень, висновків та рекомендацій з метою удосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Актуальність теми підтверджується також тим, що зазначене дисертаційне дослідження виконане у межах науково-дослідних робіт Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, зокрема, «Проблеми захисту прав людини у сфері боротьби зі злочинністю» (номер державної реєстрації 0117U000106), що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

«Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» (номер державної реєстрації 0108U008927).

Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Хмельницького університету управління та права імені Леоніда 28 жовтня 2022 року (протокол № 6).

Ступінь обґрунтованості результатів, представлених здобувачкою, наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації. Виконана дисертація може бути охарактеризована як така, що має достатній науково-теоретичний рівень та практичну значимість положень й висновків, що пропонуються авторкою.

Дисертанткою коректно сформульовано мету її наукового дослідження, яка полягає отриманні нових науково обґрунтованих висновків та положень щодо застосування до неповнолітніх правопорушників примусових заходів виховного характеру, а також розробці наукових рекомендацій і пропозицій, спрямованих на удосконалення чинного законодавства про кримінальну відповідальність та практики його застосування у цій частині.

Авторкою окреслено наступні завдання, спрямовані на досягнення поставленої мети: визначити особливості кримінально-правової політики держави щодо протидії злочинності неповнолітніх; розкрити поняття, соціальну зумовленість та мету застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх; обґрунтувати розгляд застосування примусових заходів виховного характеру як самостійного правового інституту; розкрити історико-правові засади становлення інституту застосування примусових заходів виховного характеру в Україні; визначити систему примусових заходів виховного характеру, запропонувати їх класифікацію та кримінально-правову характеристику, а також надати оцінку практики їх застосування; визначити підстави та умови застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх; узагальнити провідний зарубіжний досвід застосування примусових заходів виховного характеру та оцінити можливість його імплементації у вітчизняне законодавство; систематизувати проблеми реалізації інституту застосування примусових заходів виховного характеру і визначити перспективи його розвитку; узагальнити результати дослідження, запропонувати зміни та доповнення до законодавства України про кримінальну відповідальність.

Поставлені у дисертації завдання є взаємопов'язаними, логічно впливають із мети дослідження та послідовно реалізуються у процесі її досягнення. Аналіз змісту роботи свідчить про те, що здобувачкою вдало

поєднано теоретичний аналіз із вивченням нормативно-правового матеріалу та практики правозастосування, що дозволило сформулювати низку обґрунтованих наукових положень і висновків.

Якимець Мариною Олександрівною продемонстровано достатній рівень оперування основними доктринальними категоріями в межах об'єкта та предмета дослідження, які сформульовані як «сукупність кримінальних відносин, які виникають у зв'язку із вчиненням неповнолітньою особою кримінального правопорушення (суспільно небезпечного діяння) і застосування до неї примусових заходів виховного характеру» та «примусові заходи виховного характеру як різновид заходів кримінально-правового характеру, їх нормативне регулювання і практика застосування» відповідно.

У дисертаційному дослідженні продемонстровано здатність авторки самостійно здійснювати належний науковий аналіз основних теоретичних положень і нормативно-правової бази за темою роботи, коректно застосовувати фахову юридичну термінологію, виокремлювати та концептуалізувати ключові проблемні аспекти у досліджуваній сфері, а також формулювати обґрунтовані пропозиції щодо можливих шляхів їх розв'язання.

Окрім цього, на підставі ознайомлення з дисертацією можна констатувати, що здобувачка належною мірою оволоділа методологією наукової діяльності, що проявляється у професійно-обґрунтованому застосуванні сукупності методів наукового пізнання, зокрема діалектичного, функціонального, статистичного, аналізу, синтезу, узагальнення, порівняльно-правового, історико-правового, догматичного, методу моделювання. Їх використання є обґрунтованим та забезпечує достовірність отриманих результатів.

Обґрунтованість висунутих наукових положень підкріплюється глибоким аналізом та узагальненням теоретичного та практичного досвіду, залученими і опрацьованими офіційними аналітичними матеріалами і літературними джерелами з фахових питань. Наукові положення та узагальнення, що містяться у дисертації, ґрунтуються на послідовному застосуванні обраної методології, що унеможливорює випадковість або довільність зроблених висновків. Аргументація здобувача є логічною, внутрішньо узгодженою та підтверджується аналізом законодавчих положень і практики їх застосування.

Таким чином, основні наукові положення, висновки і практичні рекомендації, викладені в дисертації, є достатньою мірою обґрунтованими, логічними і послідовними.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів

Дисертаційна робота Якимець Марини Олександрівни «Кримінально-правова характеристика примусових заходів виховного характеру, які застосовуються до неповнолітніх» складається з трьох розділів, що поділені на вісім підрозділів.

Дисертаційна робота містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних і науково-методичних засад застосування примусових заходів виховного характеру.

Наукова новизна одержаних результатів полягає, передусім, у формуванні цілісного уявлення про систему примусових заходів виховного характеру та підстав їх застосування.

Ознайомлення зі змістом дисертації, науковими публікаціями дає підставу визначити основні наукові положення й висновки, що характеризуються науковою новизною і відображають особистий внесок авторки, ступінь їх обґрунтованості та достовірності, зокрема:

- обґрунтовано, що міжгалузевий правовий інститут застосування примусових заходів виховного характеру має внутрішньо диференційовану структуру, в межах якої доцільно виокремлювати два субінститути: а) застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які є суб'єктами кримінальних правопорушень; б) застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності;

- запропоновано класифікувати примусові заходи виховного характеру: а) за тривалістю їх впливу у часі – на одномоментні і тривалі; б) за домінуючим способом впливу на особу неповнолітнього – на заходи, які реалізуються виключно через морально-психологічний вплив; заходи, які реалізуються через майновий вплив (майнову відповідальність); заходи, які реалізуються через фізичні (просторові) обмеження;

- обґрунтовано доцільність залучення офіцерів служби освітньої безпеки до реалізації виховного впливу на неповнолітніх під час їх перебування у навчальному закладі шляхом запровадження нового примусового заходу виховного характеру – встановлення профілактичного нагляду за неповнолітнім із залученням офіцера служби освітньої безпеки;

- запропоновано розглядати мету застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру не як одновимірну категорію, а як складну, багатокomпонентну систему, що поєднує три взаємопов'язані та взаємообумовлені елементи – виправлення неповнолітнього через виховання, ресоціалізацію та реінтеграцію особи, превенцію нових

кримінальних правопорушень (суспільно небезпечних діянь) та забезпечення найкращих інтересів неповнолітнього;

- запропоновано авторське визначення примусових заходів виховного характеру, під якими пропонується розуміти урегульовану законом про кримінальну відповідальність форму кримінально-правового реагування держави на вчинення неповнолітнім кримінального правопорушення, що не є тяжким, або суспільно небезпечного діяння, що за своїми об'єктивними ознаками підпадає під кримінально-правову заборону, яка має примусовий характер, може застосовуватися судом як єдиний захід впливу на неповнолітнього, який не досяг віку кримінальної відповідальності, або як альтернатива кримінальній відповідальності або покаранню і спрямована на виправлення неповнолітнього через виховання, ресоціалізацію і реінтеграцію, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень (суспільно небезпечних діянь) і забезпечення найкращих інтересів дитини

Новизна дисертаційного дослідження полягає у комплексному підході до проблеми застосування примусових заходів виховного характеру. Сформульовані у роботі наукові положення не дублюють існуючі у доктрині підходи, а розвивають їх з урахуванням сучасних умов розвитку кримінального права. Сформульовані висновки не мають декларативного характеру, а базуються на аналізі реальних проблем правозастосовної практики, що підвищує їхню наукову цінність і практичну значущість.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження (у тому числі відображені у наукових публікаціях здобувачки) мають необхідний рівень наукової новизни, а проведене дослідження завершується логічними та послідовними висновками.

Практичне значення і впровадження одержаних результатів дослідження.

В результаті проведеного дослідження дисертанткою сформульовано низку висновків, рекомендацій та положень, що мають як науковий, так і практичний інтерес.

В свою чергу, практичне значення результатів дисертаційного дослідження, отриманих авторкою, полягає в тому, що анонсовані пропозиції, висновки та узагальнення можуть бути використані: у *науково-дослідній діяльності* – як основа для подальших досліджень дискусійних проблем застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх; у *законотворчій діяльності* – для удосконалення положень чинного закону України про кримінальну відповідальність, що регламентують застосування примусових заходів виховного характеру

(Додаток Б); у *правозастосовній діяльності* – для удосконалення практичної діяльності суду, органів досудового розслідування, прокуратури, під час вирішення питань щодо застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх (акт впровадження Територіального управління Державної судової адміністрації України в Хмельницькій області від 26 березня 2026 року – Додаток В); в *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Кримінальне право», «Порівняльне кримінальне право та процес», «Порівняльне кримінальне право європейських держав», «Теорія і практика застосування заходів кримінально-правового характеру», підготовки навчально-методичного забезпечення цих дисциплін, а також навчальної літератури (акт впровадження Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 24 березня 2026 року – Додаток Г).

Повнота викладу положень дисертації в наукових публікаціях за темою дисертації.

Основні положення дисертації Якимець Марини Олександрівни «Кримінально-правова характеристика примусових заходів виховного характеру, які застосовуються до неповнолітніх» висвітлено у десяти наукових працях, серед яких три статті у наукових виданнях, що включені до переліку наукових фахових видань України, та сім тез доповідей на наукових конференціях.

Зміст наукових публікацій свідчить про системність наукових інтересів здобувачки та послідовність у розробленні обраної проблематики. У публікаціях відображено ключові ідеї дисертаційного дослідження, а також окремі пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України. Публікації не мають декларативного характеру, а містять самостійні наукові положення, що узгоджуються зі змістом дисертації та доповнюють її. Повторів або формального дублювання тексту дисертації у наукових працях не виявлено.

Текст дисертації містить посилання на використані при проведенні дослідженні наукові результати, ідеї, публікації інших авторів (список використаних джерел сформовано з 257 найменувань).

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

У цілому позитивно оцінюючи дисертацію Якимець Марини Олександрівни «Кримінально-правова характеристика примусових заходів виховного характеру, які застосовуються до неповнолітніх», та не нівелюючи внесок авторки у сучасну кримінально-правову доктрину, слід зазначити, що окремі узагальнення, положення та висновки, презентовані дисертанткою, потребують уточнення або додаткової аргументації:

1. У дисертації відсутній загальноприйнятий підрозділ, присвячений аналізу стану дослідження проблем застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх. Доцільним видається чітке структурування наукового доробку інших дослідників шляхом окреслення питань, які вже достатньо розкрито в юридичній науці, а також тих аспектів, які потребують подальшого дослідження або які ще не ставали предметом наукових розвідок.

2. Суперечливою є пропозиція авторки передбачити в КК України застосування до неповнолітнього такого примусового заходу виховного характеру як залучення його до суспільно корисної праці, суть якого зводиться до покладання на неповнолітнього обов'язку безоплатно виконати певні роботи на користь громади або усунути своєю працею негативні наслідки своєї протиправної поведінки, з огляду на законодавчі обмеження можливості залучення неповнолітніх до праці і зокрема до примусової праці та забезпечення при цьому дотримання інших прав неповнолітніх (права на відпочинок, освіту, розвиток тощо).

3. Дискусійною є пропозиція авторки доповнити перелік примусових заходів виховного характеру таким заходом як розміщення неповнолітнього у спеціалізованій професійній прийомній сім'ї, яка пройшла навчання з догляду за неповнолітніми без розроблення відповідних пропозицій щодо створення, навчання таких сімей та алгоритму виконання відповідного заходу. Зазначене положення може бути додатково обґрунтоване під час захисту.

4. Авторкою не було проведено опитування респондентів щодо положень, що виносяться на захист та пропозицій змін та доповнень до КК України, що безумовно посилило б їх обґрунтування.

Разом з тим, висловлені зауваження та рекомендації носять переважно дискусійний характер і не знижують загального позитивного враження від представленої дисертаційної роботи.

Загальний висновок та оцінка дисертації .

Дисертація **Якимець Марини Олександрівни** «Кримінально-правова характеристика примусових заходів виховного характеру, які застосовуються до неповнолітніх», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є самостійною завершеною кваліфікаційною науковою роботою, що містить нові обґрунтовані та аргументовані результати, які у своїй сукупності є значущими як для правової доктрини, так і мають практичне значення, відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня

доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – **Якимець Марина Олександрівна** заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права

Хмельницького національного університету

О.О. Пунда